

solasaldia k

Benito Lertxundi

Solasaldiak [19]

Benito Lertxundi

Elkarrizketa
Miel A. Elustondo

Marrazkiak
Ainara Azpiazu «Axi»

Argazkia
Zaldi Ero

2022

IVAP
HERRI ARDURALARITZAREN
EUSKAL ERAKUNDEA

Administrazioa Euskaraz **Solasaldiak**

© Euskal Autonomia Erkidegoko Administrazioa

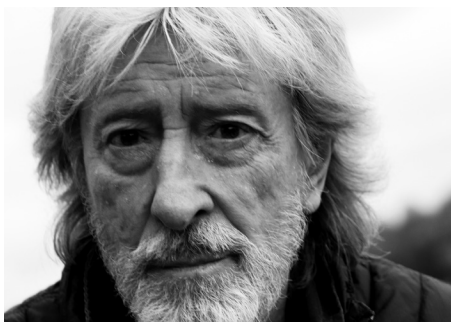
Argitaldaria: Herri Ardularitzaren Euskal Erakundea (IVAP)

Diseinua: Concetta Probanza

ISSN: 1576-5563

Lege-gordailua: BI-1141-93

Fotokonposizioa eta inprimatzea: Itxaropena, S.A., Araba k. – 20800 Zarautz

Benito Lertxundi

1. Benito Lertxundi Esoain (Orio, 1942). «Zazpi senideko famili batean...» hasten zen kantari Julen Lekuona.

Benito Lertxundiren etxean zazpi ez baina bederatzi anai-arreba izan ziren. Gazteena, azkena, Benito bera. Idatzirik denez, haienean ez zen musikaririk. Familia bileretan kantatzen zutela besterik. Orioko bardoaz den bezainbatean, zaletuago zen marrazkira musikara baino.

Haatik, gustura egoten zen elizan... organojoleari aditzen. Horretaz ere zenbait xehetasun eman dizkigu ondoko solasaldian, nahiz gero ez argitaratzea hobetsi duen.

Eskola ez zuen batere begikoa, gaztelaniazko murgiltze erabateko hura!

Herrian egin beharreko ikasketak egin eta, Oriotik harrikada bidera, frantziskotarren Zarauzko Arte eta Lanbide Eskolan hasi zen. Han, besteak beste, buztina eta zura landu zituen, eta halaxe lortu zuen lehen lana: zizelkari. Saririk ere irabazi zuen, nonbait.

2. Zizelkari eta taillagin bai, sariak ere bai, baina bestelako lanean hasi zen Orion bertan hemeretzi urte zituela: erlojuak konpontzen ikasteari lotu zitzaion Martin Lizasoren erloju dendan. Hori ez ezik, ordea, dendako nagusiak utzitako laute batekin ere hasi zen Benito Lertxundi, gitarra hura tonuan jartzen, afinatzen.

Hurrena, gitarra elektrikoa erosi zuen.

Idatzirik dagoenez, erloju dendan bertan jotzen zuen, bazkalondoan, denda ireki aurretik. Eta jo, gustukoak zituenen kantuak hartu, euskaratu, eta kantatzen zituen.

Garai hartan, Benitoren gustukoetan ziren, adibidez, Ingalaterrako Cliff Richard, The Shadows —esaterako, Rock and Roll talde hau erran delako Cliff Richardi laguntzeko sortu zen, The Drifters izenez—, Elvis Presley...

Haatik, herritarren begietara, musikari gabe, erloju dendako langile eta kirolari zen Benito Lertxundi.

3. 1965ean, *La Voz de España* egunkariak Donostian antolatu kantu txapelketan izena eman, eta han agertu zen Benito Lertxundi Arte Ederrak antzokiko eszenatokian, gitarra eskuan. Idatzirik dagoenez, 400-500 partaide ere izan ziren. Bigarren egin zuen Benito Lertxundik.

Egunkariak Benitoren berri eman zuelarik, bestela ikusi zuten herrian: kantari zen; etxean, artean komediante, nola kantatzen baitzion Xenpelarrek Iparragirreri. Halaxe Benito ere.

Prentsan ikusirik, Arte Ederrak antzokian arrakasta handiz plazaratutako Orioko kantari Benito Lertxundirekin kontaktatu nahi izan zuen beste kantari batek. Euskaraz kantatzen hasten ari zen hura ere. Kataluniatik etorri berria zen: Mikel Laboa. Harreman artistikoaren eta lagunartekoaren bide luzearen hastapenetan ziren.

Handik laster, bilera.

«Niretzako surrealista izan zen bilera hura, ez nuela ezer ulertu inpresioarekin atera nintzen, ez nekiela zertan ari ginen. Baina zerbait bazen nigan, sena edo, tiratzen ninduen, horretan jarraitzeko esaten zidana. Bilera batzuk egin genituen, eta hortik sortu zen Ez Dok Amairu taldea. Niretzat berriro jaiotzea izan zen, bataioa. Ordurako, kantatzen nuen, baina orduantxe hartu nuen kontzientzia. Beste nortasun bat, beste kantari bat sortu zen nigan. Eta garai hartan oso hedatuta zegoen protesta kantuan hasi ginen».

1966an, taldeak lehenbizikoz erakutsi zuen bere burua Hernaniko Aitor eta Zumaiaiko Maitena antzokietan egindako jaialdietan.

Emanaldi haietan esku hartu zuen Benito Lertxundik.

Esku hartu, eta nabarmendu.

Taldearen zutarrietako bat izatera deitua zen.

4. Ez Dok Amairu mamitzen hasi zen. Joxean eta Jexux Artze anaiak, Jose Angel Irigarai, Lourdes Iriondo, Xabier Lete, Julen Lekuona, Mikel Laboa, Benito Lertxundi... eta Oteizaren itzal luzea, euskal artea berri eta gizarte astindu nahi zituen oldar hartan. Ez Dok Amairu ikastegi bakana eta esperimentu leku aparta gertatu zitzairen kide guztiei ere.

1967koa du Benito Lertxundik lehen diskoa. Hantxe ziren *Zenbat gera* eta *Loretzkoa* kantuak, adibidez. Ez alferretan, *Zenbat gera*.

Hitzak, Abel Muniategirenak. «1967ko udaberrian, giro politiko eta militarra indartsu zegoen, eta uste dut halako premonizio moduko bat izan nuela, bide horretatik gauzak gero eta gogorrago joango zirela eta auskalo nola amaituko ziren. 1967ko apirilaren 27a zen; ikasle kuadrilla bat geunden Bilboko Somera kaleko taberna batean bazkaltzen, eta bazkaldu ondoren, hango ahozapi bat hartu eta idatzi egin nuen. ‘Gu zenbat gara? Inork ba al daki? Eta zertaz ari gara? Herria, askatasuna eta abar, sinesten al dugu benetan horretan? Eta zurrunbilo horrek nora eramango gaitu? Elkar hiltzera beharbada?’ Hurrengo urtean Txabi Etxebarrieta hil zuten, nik ongi ezagutzen nuen».

Eta *Zenbat gera*, Benito Lertxundik oraindik kantaldietan baliatzen duena.

Urte berean, bigarren disko txikia egin zuen, Xabier Leterekin egindako bi kantu tartean direla. *Bihar itxaropen* eta *Gazte sentimental* eta Lertxundi beraren *Gure bide galduak*.

1968an, hirugarren eta laugarren disko txikiak, Herri Gogoa diskoetxearen eskutik. Kantuen egileen artean dira, Benito Lertxundirekin batera, Jose Anjel Irigarai, Xabier Lete, Anjel Lertxundi eta Gaztelu. 1969an, agintari frankistek Gipuzkoan kantatzea galarazi zieten hainbat musikari eta bertsolariri. 1971n, debeku bera jaso zuten Bizkaian. Ageri dena, artistek bi herrialdeotan zituzten emanaldirik guztiz gehienak. Galarazpena jasotakoen artean zen Benito Lertxundi.

5. 1971. Ez Dok Amairuk *Baga Biga Higa* sentikaria estreinatu zuen. Urte berean argitaratu zuen Lertxundik lehen disko luzea, aurretik ateratako *singleen* bilduma.

1972an, Ez Dok Amairuren azkena. Hura deseginik ere, mugimenduko zenbait artistek bestelako ikuskari bat estreinatu zuten: *Zazpiribai*. Oroz gain, Ipar Euskal Herrian eman zuten ikuskaria, eta hartan ziren Ugutz Robles, Iñaki Urtizborea, Xabier Lete, Lourdes Iriondo, Patxika Erramuzpe, Peio Ospital, Pantxoa Carrere, Manex Pagola eta Lertxundi bera.

Ez Dok Amairuk Benitorengan ereindako haziak inoiz ez zion fruitu emateari utzi.

1974an, disko luzea kaleratu zuen berriz. *Oro laño mee batek...* Lan hartan ziren, Xabier Lizardiren *Oi lur, oi lur* olerkiarekin batera, Benitoren *Herri Behera jota* eta Joxean Artzeren hitzetan oinarritutako *Txori Txikia...* Eta *Esku ezkerra (Haur bati)*, garai hartan erabat zabaldutako kantua.

Hamarkada honetan hainbat bidaia egin zituen Britainiara. Hango musikaren oihartzunak bere egin, eta ekarri zituen Euskal Herrira. Aldi berean, Ipar Euskal Herriko —Zuberoakoa, oroz gain— kantutegian sakondu zuen. Ondorioz, 1975ean, Franco diktadorea hil zen urtean, ... *eta maita herria üken dezadan plazera* argitaratu zuen Lertxundik. Arrakasta handiko lana, Zuberoarekiko lilura eta guzti: *Atharratze jauregian, Jaun Barua, Maria Solt...* Gaurdaino iraun duten kantak, alegia. Eta 40 urte baino gehiago joan dira.

1977an, disko bikoitz ikaragarri bat kaleratu zuen: *Zuberoa/Askatasunaren Semeei*. Ezohiko lan guztiz landu eta bikaina euskarazko diskogintzaren ibilian. Lan hartakoak ditugu, adibidez, *Orbaizetako arma olaren kantua, Askatasunaren semeei, Bailearen bertsoak, Prima ejerra...* eta Jose Anjel Irigarainen *Oi Zuberoa* eta *Bizkaia maite...*

6. 1981ean, beste disko bikoitz bat agertu zuen: *Altabizkar / Itzaltzuko Bardoari*. Han dira Etxahun Iruriren *Oi Ama Euskal Herri* bertsoak, eta Lertxundi beraren *Nere herriko neskatxa maite*.

Arthur Mac Caig zinemagilearen *Euskadi hors d'Etat* (1983) filmari musika jarri zion. Halaber, Jose Francok labur bat egin zuen Lertxundiren *Lorettoa* abiapuntu harturik.

1985. *Gaueko ele ixilen baladak*. Antonio Breschi pianista italiarrarekin hasi zen lanean. Hark ere esku hartu zuen lan honetan. Urte berean, Breschik *Mezulari* argitaratu zuen, eta hartan Lertxundik parte hartze berezia izan zuen.

1987. *Mauleko bidean... izatearen mugagabea*.

1989. *Pazko gauerdi ondua*. Zuzeneko emanaldietan kantatzen ohi zituen hainbat kantu grabatu zituen disko horretan. Besteak beste, *Primaderako liliak*, Michel Labeguerierena.

Eta diskorik disko, heldutasuna areagotzen...

7. 1993an, *Hunkidura Kuttunak* izenburuko disko bilduma argitaratu zuen. Lan gaitza! Lau disko eta 46 kantu! Halaber, *Zuhaitzak landatzen zituen gizona* diskoan, Paul Winter musikari estatubatuarrek egindako lanaren gainean errezitatu zuen Benito Lertxundik.
1996an, *Hitaz Oroit* diskoa. Juan Antonio Urbeltz, Xalbador, Pello Ramirez eta Benito Lertxundiren hitzez osatua. Bertako hiru kanta Aingeru Irigarai eta Martin Irizarren oroimenez eginak daude: *Joan zinen*, *Udazken koloretan* eta *Uhera*.
1998. Kepa Junkera trikitilariaren *Bilbao 00:00h* diskoan parte hartu zuen, Bilintxen *Loriak udan* kantua grabatuz.
Enrique Ugartek Benitoren hainbat kanturen moldaketak egin zituen Euskadiko Orkestra Sinfonikoak interpretatzeko. *Auhen sinfonikoa* lan zoragarria izan zen emaitza.
8. 2000. urtean, Sabino Arana saria eta Euskal Herriko Unibertsitatearen urrezko domina jaso zituen; azken aitortza hau, Mikel Laboa eta Artze anaiekin batera.
2002koa da *Nere Ekialdean* izeneko diskoa. Fernando Pessoa idazlearen bost poema ditu, besteak beste, disko honek, eta, nabarmen, Pete Seegerren bertsio bat: *Zergatik utzi kantatzeari*.
2005 urtea guztiz berezia izan zen Benito Lertxundiren bidean: bere ibilbideko lehen bederatzi lanen berrargitalpen remasterizatua egin zuen. Bestalde, emanaldiak egin zituen Tolosa, Iruñea eta Gernikan, eta zuzeneko diskoa grabatu jaialdi haietan. Lanaren izena, ez alferretan, *40 urtez ikasten egonak*. Bi kantu berri ziren han: Olatz Zugastiren *Itoitz* zirraragarria eta Jon Maia bertsolariaren hitzak dituen *Itsasoari begira* gogoangarria.
2006an, diskorik ez, baina bi liburu. Bata, *Benito Lertxundi. Orioko Bardoa*, Alvaro Feito idazle eta kazetari galiziarrek ondutako biografia; bestea, *Zergatik utzi kantatzeari?*, Lertxundiren 50 kanta ezagunen hitzak, doinuak eta akordeak biltzen dituen argitalpena.
Itsas ulu zolia (Elkar) kaleratu zuen 2008an.
9. 2012an, *Oroimenaren oraina* argitaratu zuen. Fernando Pessoa, Pako Aristi, Jon Maia, Olatz Zugasti eta Jose Ramon Uriarteren hitzak biltzen dituen obra. Disko hau, Donostiako Kursaal, Bilboko Arriagan, Iruñeko Baluartan, Miarritzeko Egurdiko Geltokian eta beste hainbat tokitan aurkeztu zen.
Pako Aristik eta Mikel Markezek *Plazer bat izan duk, Benito!* idatzi zuten, Lertxundirekin izandako solasaldiak oinarri.
Urte berean, Durangoko Azokaren 2012ko Argizaiola saria jaso zuen.
2018an, *Ospakizun gauean* argitaratu zuen, Kantaita enea disketxearen lana. Jorge Bucay, Fernando Pessoa, Jon Maia... ageri dira hitzen egileetan; Olatz Zugasti izan zen ekoizle.
10. «Benito Lertxundi Esoain (Orio, 1942), kantaria, folk musikaria, hainbat estilorekin nahasian. Ez Dok Amairuko kide izan zen, eta kantautore belaunaldi bateko kide ezagunen artean dago, hala Euskal Herrian nola atzerrian.»
Zuzen da Wikipedia, okerrik ez dio, baina entziklopediak bere baitan oriotarraren izan eta egin handien, haren piper eta gatzaren neurri are handiagoa biltzerik ez dauka, ordea.

11. Ezin konta ahala kantaldi egina da Benito Lertxundi, entzuleak gehien estimatzen duen kantarietako bat da oraingo egunean —hortxe dira froga eta agiri, iazko udazkenaz gero batean eta bestean egiten ari den emanaldi ederretako giro bero eta ikusle pila handia—, eta Euskal Herriatik kanpora ere hamalau saio egina da, dela Katalunian, Espainiako estatuan —Valladolid, Madril, Zaragoza...—, Britainian, Galesen eta bestetan. «Urrundik heldu naiz / luze ibiliz / bidez bide eta bideetako / hautsak garia sortarazi du / ene oinetako behatz artetik...».

13. (Ez da / bada hamahiru)

Orion egin dugu elkarrizketa, moilan, terraza batean jarririk biok, Benito Lertxundi batari eta besteari «adio!» eta «adio!» etengabe. Emakume adineko batek diosala ez beste nahi izan du. Galdera egin dio emakumeak kantariari: «Martxoa, ala maiatza? Noiz esan zenuen?». Eta Benitok: «Maiatzean, balearen egunean».

Eta halaxe etorri zaigu gogora bertsoa: «... maiatzaren hamalagarren egunian, [...] balea agertu zan beatzik aldian».

Emakumea aldendu delarik, esan dit Lertxundik: «Andre hori nire kantuengatik bizi da. Ikusten nauen guztietan galdetzen dit: 'Noiz kantatuko duzu berriz ere Orion?'. Eta alferrik da, bost axola hari herrian kantatu berria banaiz ere. Hark, berea: 'Bai, bai, orain dela gutxi kantatu zenuen, baina noiz kantatuko duzu berriz?'. Horixe dut nik "inkondizionala"! Jaurieta baserriko arraunlari izandako baten amona da».

Benito Lertxundi, bere herrian ere profeta, inor bere herrian profeta ez denean ere, kantaldiak bozkarioz ontzen, Xalbadorren hitzak bere egin eta emanaldien atariko esan ohi duenez...

Sumatuz euskaldunak, ospetsu nahian,
guretik deus ez duen hizkuntza mihian,
sofritzen egoiten naiz horien erdian,
gutaz ahalgetua, nigarra begian.

Nehoiz etzeraukula, nik ez dut etsiko,
gure kontzientzia atzartzen hasiko;
egungo balentriak ez baitu betiko
odolaren mintzoa ixilaraziko.

Oi, entzule maitea, otoi barkamendu,
ez badut bozkarioz kantaldi hau ondu!
jostetako gogoa dautate kendu,
aunitz maite duenak aunitz sofritzen du.

Benito Lertxundi

«Orain kasik beneratua sentitzen naiz»

Iruñeko Baluartean kantaldia egin zaharra ez zara [2022ko otsailaren 12an]. Ez zen nolanahiko emakaldia izan. Amaieran, entzuleek txaloka, eta zutik, agurtu zintuzten.

■ Jendea zutik zen txaloka? Zer nintzen, ni, eszenatokitik ezkutatua ordurako?

Ez, artean han zinen, entzuleak agurtzen zeu ere...

■ Ez nintzen ohartu... Jendea zutik zela... Nire sentsazioa izaten da, beti edo gehienez, ez naizela behar nuen mailan egon. Beharbada, kantaldia eta gero pausatu egin beharko nuke, eta nire iritziz ongi egin ez dudana hura aztertu. Dena dela, nik tristezia sentsazio samarra izanda ere, egia da kantaldira etorri den jendeak bestelako pertzepzio bat izan ohi duela, guztiz kontrakoa. Urte asko daramat lanbidean, eta hori ere jaso dut entzulearen partetik.

Nolakoak izaten dituzu kantaldi egunak?

■ Guztiz monakalak, baina ez eguna bera bakarrik, baita bezperako egunak ere. Haraxe bideratua nago. Hor dirak beti inurriak sabelean: liturgia bat da, osoki. Begirune handia diot horri. Harrezkero, ni ezin naiz eszenatokitik aterata eta nolanahi ibili.

Ezin Jorge Oteizaren hamalau anekdota kontatzen ibili...

■ Ezin. Edo agian bai, testuinguruaren arabera! Hain zuzen, iazko abenduan Bilboko Kafe Antzokian jaialdia egin genuelarik, gauza bereziak gertatu ziren, pentsatuko ez nituenak esan nituen... *Udazken koloretan* kantatzen hasi, eta Marino Lejarreta ikusi nuen. Maskarak jantzita jendea, baina ezagutu nuen Marino. Eta kantu horrek Marino-rekin duen lotura aipatu nuen. *Udazken koloretan* nirekin pianoa jotzen zuen Martin Irizar zenari dago eskainia. 1990ean hil zen, bizikletan zebilela. Oso zen Marino zalea, porrokatua. Martin hil zen egunean, uztaileak 15, Marinok Tourreko etapa irabazi zuen! Martin hil zela jakin genuen, eta hondoa jo genuen. Baten bat etorri zen, eta esan zuen: «Hara, eta Marinok irabazi du etapa! Gaur gustura izango zen Martin gizajoa».

Hortxe lotura!

■ Gehiago ere bada, ordea! Soinu probak egiten jarduten genuenean, Martinek Phil Collinsen kantu bat jotzen zuen beti. Hil zen egunean, jota gu, zerbait egite aldera Goierriko goietara joan ginen, Alzagaratera, ostatu batera. Han ginen arratsaldeko zazpiak aldera. Telebista piztuta zeu-

katen, eta, pantailan, Phil Collins, Martinek jo-
tzen zuen kantu hura kantatzen. Ikaragarria izan
zen hori! Hurrena, udazkenean sartu ginenean,
Udazken koloretan egin nuen. Eta Kafe Antzokiko

horretan, Marino! Eta istorioa kontatu nuen.
Gauza berezia izan zen, kontatuko nuela pentsa-
tzen ez nuen gauza bat. Uste ez dituzunak gerta-
tzen baitira eszenatokian!

Udazken koloretan

Udazken koloretan
landen lurrinak
zeharkatuz
hitaz oroit
eta higan nauk

Udazken koloretan
landen lurrinak
zeharkatuz
hitaz oroit
eta higan nauk

Zuhaitz biluziaren
gerizpean orpondoa
orbelaren hilobi
horiz eta gorriz
dena lokarturik
dena lokarturik

Eskuratu hostoa
xume bezain eder
hain soila bere heriotzean
zuhaitz guziaren
bizkortasunez hain betea
non erortze honen duintasunak
hiri kantatzera naraman

Berriro zuhaitzari
so natzaiok, kezkatu ote?
Joate askearen oparotasunean
betikotasunaren
irria zirudik
irria zirudik

Gatibu naukan denborak
bere baitan egositako
ametsetaz isekaz
bailegoan
Bere baitako
ametsetaz isekaz
bailegoan

Udazken koloretan
landen lurrinak zeharkatuz
hitaz oroit eta higan nauk
hain soil hire heriotzean
hain xume, adiorik gabeko
partitzean

(Benito Lertxundi)

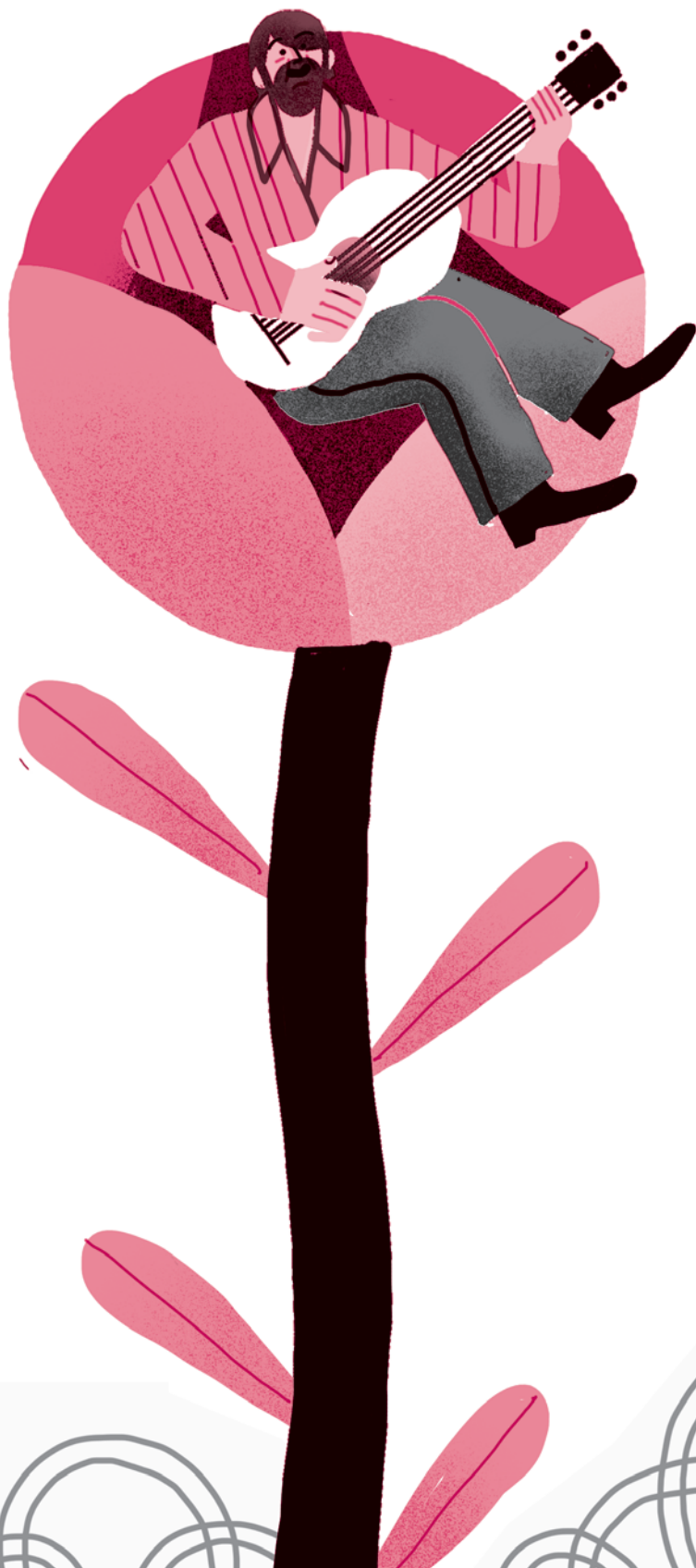

«Hain xume, adiorik gabeko / partitzean»... Nikolas Ormaetxea *Orix*e-ren hura, inondik ere: «Jaio nintzen hiltzeko / une oroz noa hiltzen / hildakoan erabat / hasiko naiz bizitzen».

■ Hiltzen dena beste inor ez da bizi. Hiltzen ez dena ez da bizi, gelditua dago ilusiozko mundu batean. Ezinbestekoa da hiltzea, hiltzea eta bizitzea txanpon beraren aldeak direlako. Gauza berbera direla ez esateagatik. Gizakiak fikzioan bizitzeko joera du, ordea, gauza batzuei eutsiz bizi nahi du, ez ditu eskuetatik joaten utzi nahi. Mundura lotzen duten gauzak utzi nahi ez, eta kontraesana bada ere, askatasun eske beti. Eta nola askatu, gizakiak berak ez baditu askatzen mundura lotzen duten lokarriak? Kontraesan betea da gizakia. Eta hortik datoz arazoak, antsietateak eta buruko gaitzak. Eskizofrenia hutsa da. Adimen askea izatea oso zaila, segituan kodifikatzen gaituztelako, baina adimena da aske, edo ez da adimen, mentalitate baizik, eta mentalitatea, soldadutza da!

Ez dakit Iruñeko jaialdian kontatzea aurrez erabakia zenuen ala ez... Konfinamendu garaia ekarri zenuen gogora. Denok etxean, kaleak hutsik, errepideak desertu, isiltasuna nagusi... zuen etxean txori bat, edo bi, sartu zirela esan zenuen. Eguzkiaren argia, koloreak... «Zein leku eder!» esan zenion zeure buruari, eta kantaldietan *Oi lur, oi lur* kantatu behar zenuela erabaki.

■ Egun hura hain zen ederra, ustekabeen hasi bainintzen kantu hori kantatzen, bertan, kanpo aldera begira nengoela. Baztertuta neukan kantua, erreperitorioan sartu nuen berriz. Eta horrekin batera, beste kantu bat ere sartu dut oraingo erreperitorioan, aspaldi kantatzen ez nuena: *Urrundik heldu naiz*. Horixe kantatuz ekin nion Iruñeko kantaldiari.

Fragmentazioa

«Herri honek eginkizun dauka antolamendu politiko zuhurra. Herri txikia gara, baina potentziala dugu. Ez Dok Amairu garaian, klabe politikoan hizketan hasten ginenean, zegokion moduan erabiltzen genuen hiztegia. Baziren zenbait izen eta kontzeptu orduan aipatzen genituenak, gaur aipatzea bekatu dena... Diskurtso falta ikaragarria dugu, hizketan hasi eta totelka hasten gara. Ez dut ikusten —momentuan, behintzat— diskurtso egoki bat garatzeko gaitasunik, gure kontra datorren diskurtso hori zalantzan jarriko duenik... Erraz “toreatzen” gaituzte, errazegi engainatzen! Irudipena daukat joan deneko 40 urtean gure Herri honi ahaztu egin zaiola klabe politikoan pentsatzen eta hitz egiten. Ez daki bere nahia egoki kanporatzen, eta ez dut ikusten inor horretan ari denik. Zer ikusten dudan? Alderdiak, beren alderdikeria mozhortuta, beren alderdiak antolatzen, zertarako eta nork bere hegemoniatxoari eusteko. Txatxukerietan murgilduta, azken finean. Izan ere, Herri hau hain dago fragmentatuta, eta fragmentatzen ari, nork bere ondoan ikusten baitu etsaia! Ondokoaren kontra borrokan xahutzen ditu indarrak, ez benetako etsaiaren kontra.».

(Argia, Miel A. Elustondo 2010/08/01)

Ez Dok Amairu hautsi zenean, zeure bidea egin behar izan zenuen.

■ Bai, eta hasieran oso traumatikoa izan zen. Oso egina nengoen Ez Dok Amairuren familia giro hartara, kontent nintzen. Gero, aldiz, oso espektakulu tristea eman genuen hiru bat hilabetez. Hura puskatu zen, eta banekien era hartako esperimentziarik ez nuela berriz izango. Intuizio kontua zen. Eta etorri zen halako garai bat —Lemoizko zentral nuklearraren kontrakoa, eta ez dakit zeren aldekoa—, kantaldiak nonahi, edozein bazterretan ematen ziren garaia. Azken kantaldietako bat daukat gogoan, Getxon-edo. Hura desastre hutsa izan zen. Orduantxe esan nion neure buruari: «Hau ez duk nik egin nahi dudana». Ez zen arrazoi garbi bat, intuizioa baizik. Besterik behar nuela ohartu nintzen; neure bidea egin behar nuel

la, alegia. Garaitsu hartan, ez dakit Getxoko hori baino lehen, edo geroago, beste kantaldi bat, Donostian: 24 orduak euskaraz.

1976. Donostia, Loiola, Iruñea eta Bilboko Herri Irratiek eratu zuten eguna.

■ Hori da, eta egunaren buruan, kantaldia Anoetako belodromoan. Hamaika mila lagun bildu zirela esaten dute, eta nik badakit erdiek txistu jo zidatela. Ikaragarria. Batzuek txistu, besteek txalo. Halaxe. Eta han, tokian-tokian kantaldiak egiteko ohitura bat abiatu zuten eta, nik, ezinbestean, haietan esku hartu behar nuen. Nahitaez. Eta, gainera, kantatzen azkena izan behar nuen. Pagaburu bihurtu ninduten. Nire aurrekoek zernahi kantatzen zutela ere, jendeak pospoloak piztu, txalo jo... Azaltzen nintzen ni, edo azaldu baino

lehen ere, antolatzaileek nire izena esan, eta txis-tuka hasten ziren denak. Eta zenbait kontzertutan, hainbestekoa zen txistu hotsa, neure ahotsa ez bainuen entzuten ere! Gero, gauza umorez hartzen hasi nintzen, halabeharrez.

Aldi batez isildu egin zinen...

■ Orduan ez, behintzat. Etxera etortzen zitzaizkidan, ni kantaldira joateko eta joateko. Ezetz esaten nien, baina antolatzaileek ez zuten etsitzen, joatera behartzen ninduten, bestela kantaldiak ez baitzuen funtzionatzen! Bildotsa behar zuten, eszenatokian sakrifikatzeko! Benito Lertxundi izan zen bildots hura, ni. Hiru hilabete iraun zuen kanpainak. Eta kito. Geroztik ez dut era hartako kantaldirik egin. Banekien ez nuela halakorik behar, behar nuela

neure bidea egin, neure publikoarekin, bestelako publikorik ez zitzaidala interesatzen erabaki nuen. «Publikoa ez bazait etortzen, merezi ez dudalako izango da, ez besterik». Ordudanik ez naiz neure bidetik atera. Proposatu izan dizkidate gauzak: «Halakorekin egingo al huke kontzertua?», eta nik ezetz esan dut beti. Uste dut nork bere proiektua defenditu behar duela.

Artistaren bidea, batetik, eta langilearena, bestetik, uztartu beharra dago nahitaez. Kantari langileak jasotzen du dagokion ordaina?

■ Entzuleak baldin baditu, bai. Bestela, mezenasa behar! Nik, ez dakit zortea den, patua den, lanaren ondorio den... entzuleak ditut.

kultura

«Garaian garaiko kontzeptuak izaten dira. Garai batean pentsatzen genuen kantuak zuzena, politika kutsua duena, errebindikatiboa... izan behar zuela. Orain kantu pertsonalagoak egin nahi ditut. Behin baino gehiagotan mintzatu naiz publikoan politikaz, baina kantuak nire konstanteen isla izatea nahiago dut, eta horretan nago. Gauzak modu askean kontatzen direnean, gizakiaren joerak zeharka agertzen dira. Hala ere, asko errotu diren kontzeptu batzuk ikusten ditut; adibidez, kulturaz hitz egiten denean, atal bat kubritzen da. Eta beste gauza batzuei buruz hitz egiten denean, kulturarekin zerikusirik ez dutela uste da. Kultura jaiotzen garenetik bizitzan egiten dugun guztia da, eta ez du, jendeak pentsatzen duen bezala, konnotazio onuragarriarik. Denok ere, bizitzan zehar egiten dugun guztiaren ondorioa gara. Gure kulturaren ondorioa gara, onerako nahiz txarrerako».

(Nabarralde, Ane Araluzea, 2014/01/31)

Baldorba

Ezkil gabeko elizen
eremu emankorra,
giza murzuriko
zure ardientzat.
Oi Baldorba! Oi Baldorba!
eguzki eta haize idor;
mahats-ardo ibai,
galburuarena.
Lur gorri, harri landu,
mailu eta xixelaren kantu.
Gitarrazko alakiketan
Armeniako kanun ahots urratuan.
Oi Baldorba! Oi Baldorba!
esazu nor zen bidetik
baztertu zintuen madarikatua!
Zure irriño erromanikoa
erdi izoztu eta leloturik
utzi zuen madarikatuaren
izena nahi dut, izena nahi dut.
Oi Baldorba! Oi Baldorba!
esazu nor zen bidetik
baztertu zintuen madarikatua!
Oi Baldorba!
zutaz oroit eta
zuri nagozu, zuri nagozu.
Kantu bat laburra da eta
pentsa zuk,
esaten ez dizudan hartaz.
Oi Baldorba! Oi Baldorba!
esazu nor zen bidetik
baztertu zintuen
madarikatua.

(Juan Antonio Urbeltz – Benito Lertxundi)

Zuberotar kantuak ahoskatzeko zenuen modua ere kritikatu zen.

■ «Zuberoako kantuak izorratzen ari da!», esan zuten han ere puristek. Begira, Martin Irizar hil zenean, ez nuen gorputzaldirik izan, eta bospasei hilabete geldirik egon nintzen, plazan kantatu gabe. Urtearen bukaeran berragertu nintzen, Gabonak aldera, Barkoxeko elizan, Etxahunen mekan! Ordurako hasiak zirenez «manex zikin honen» kontra, kantuak izorratzen nituela eta hau eta hura, Barkoxeko hartan Zuberoako kanturik ez nuela kantatuko erabakita joan nintzen. Egin nuen kantaldia, eta jendea gehiago eske. Baina ez «beste bat!», kantuak izen eta guzti eskatzen baizik: «*Maria Solt!*», «*Atharratze jauregian!*»... Bise-tan ginen ordurako, eta dozena erdi kantu Zuberoako kantatu nituen azkenean. Eta bakar bat ere ez nuela kantatuko erabakia hartuta joan nintzen! Herria batetik, puristak bestetik. «Akademikoek gauza bat esaten ditek, baina Herriak maite ditik kantu hauek!».

Nafarroako kantuak bezainbat. Horra *Herri Behera jota, Baldorba...* Jendearen erantzuna beti da bat eta bera, eta beroa!

■ Beti iraungo duten kantuak dituzu. Mendea igaroko da, eta hortxe iraungo dute kantu horiek. Beste zenbait kantu ez bezala, belaunaldi batek berretzat hartzen ditu, eta ondokoak ez. Horrela da. Kantu batzuk telurikoak dira, ordea, lurkoiak, eta hortxe gelditzen dira. *Baldorba*, adibidez. Beti ez da asmatzen, jakina. *Baldorba* dela-eta, kontatuko dizut. Egun batean, Iruñeko Gaiarren [antzokia] kantaldia eman behar nuela, eta prentsaurrekoa. Bukaeran, kazetari batek: «Aspaldi Baldorban izan zara?». «Ez, aspaldi ez», nik. Eta berak: «Joan beharko zenuke. Dena aldatua dago. Kantuagatik. Kantua egin zenuenez gero, jende pila joaten da Baldorbara, eta ostatua eta landetxea baizik ez

da orain han. Harrituta geldituko zinateke!», «Bejondeiela Baldorbakoei, nire kantuarekin gustura baldin badaude, ongi, horixe da niretzat handiena», erantzun nion. Baina gertatzen da kantuak kentzea ere...

Kantuak kentzea? Zer da kantuak kentzea?

■ Kantuak lapurtu dizkidatela. Baina ez gogo txarrez. Behin, uda batean, gazte batek: «Kaixo, Benito!», eta «Kaixo!», nik. «Baztandarren biltzarretik natorrek, Elizondotik. Gaur entzun diat lehen aldikoz *Herri Beheraren* bertsio jatorra», esan zidan. «A, bai? Eta zeinek kantatu du, bada?». «Hango gazte batek, nafar batek. Bertsio jatorra! Ez hik kantatzen duen modura, beste bertsio bat baizik, jatorra!», hark berriz ere. Ez nion kontra egin, ez esplikaziorik ere eman. «Ondo!». Holaxe. Bada gehiago, ordea. Banuen arreba bat, hila da, Zumarragara ezkondu zena. Hango koral batean kantatzen zuen. Egun batean, zuzendaria hasi zaie partiturak banatzen, eta arrebak: «Hara, gure anaiaren kantua!». Eta zuzendariak: «Ez da zure anaiaren kantua. Zure anaiak kantatu egiten du, baina hau kantu herrikoia duzu».

Baina jakina da kantu hori zeurea duzula.

■ Jakina dela? Duda galanta sortu zitzaion gure arreba zenari. Deika nuen hurrengo egunean: «Hi, zeinena da *Herri Behera*?». «Nirea». «Seguru al hago?». «Akabo, bada!». «Hau eta hori esan zidatek!». «Ez nekatu. Esaien baietz, herrikoia dela, baina eskubideak nik kobratzen ditudala».

Kar, kar...

■ Bere kantua dela uste du jendeak! Eta hori alde batetik ederra da. Azkenean, egilea desagertu egiten da, baina kantuak irauten du... Xalbadorren bertsoek [*Sumatuz euskaldunak*] bezalaxe. Hortxe

segituko dute bertso horiek, seguru. Kantuak, aldiz, nabilen bitartean iraungo du. Nik uzten diodanean, ez dakit bertso horiek kantatuko dituzten. Kantua grabatua dago, dena den. *Baldorba*-eta, berriz, hortxe ibiliko dira ni isiltzen naizenean ere.

«Nere bizitza, munduko arranguren / gainetik, amaiezinezko / kantu batean, airos doa / nere bizitza kantu batean. / Zergatik utzi behar ote diot / zergatik utzi kantatzeari?»...

■ Eta zeinena da kantu hori?... Pete Seegerrena!... Ni Elvis [Presley], eta kantatzen hasi nintzen, baina Ez Dok Amairuren garaian, protesta kantuak kantatzen hasi ginen. Orduantxe aurkitu nuen Pete Seeger. Niretzat, Seeger zen kantaria. Beste batzuk ere bai, Tom Paxton, Joan Baez... geroxeago, Bob Dylan. Baina niretzat kantari-kantaria Pete Seeger zen. Karanbola bat gertatu zen. Garai hartan, 60ko hamarkadan, Kataluniarra etorri zen Seeger, Raimonen bidez. Eta, guk, hura baliatuz, Donostiara ekarri genuen, Victoria Eugeniara. Banjoa eta hamabi sokako gitarra astunarekin etorri zitzaigun. Gogoangarria izan zen. Nik errezela artetik grabatu nuen kontzertua, magnetofono batekin. Haren diskoak entzuteari utzi nion. Harrezkero, zuzenean hartutako grabazioa entzun nuen. Pete Seegerrek ikaragarri eragin zidan kantatzeko moduan. Are gehiago, esango nuke Pete Seeger baino lehen eta Pete Seeger eta gero bereizten direla nire kantugin-

tzan. «Nik kantua ulertzen dudan moduarekin bat etortzekotan, kantari hauxe!». Herrikoitasuna, protesta kantua... Pete Seeger!

Haren kantua ekarri zenuen euskarara... «Zergatik utzi behar ote diot / zergatik utzi kantatzeari?».

■ Bai. Pixka bat moldatu behar izan nuen euskaraz kantatu ahal izateko. Mamia, hala ere, bera da. Pete Seeger. Kantu hori ere baztertu samar nukan, baina, pandemia garaian, berriz kantatu behar nuela pentsatu nuen, eta halaxe etorri da. Da kantu bat, nire egin dudana. Arestian esan dut; badira kantu batzuk, norberarenak, herriak bere egiten dituenak. Kasu honetan, Pete Seegerrena nire egin dut.

«Formak onak dira / haietan galtzen ez zaren artean. / Hogeitaz urtez egon nintzen / eskaparate batean, / ...»

■ «Desafiozko begiraden aurrean...». Jende aurrean dabilen kantari batek zama handiak eraman behar izaten ditu. Garaian garaiko karga. Nik, gaur egun, horixe dut problemarik txikiena: orain kasik generatua sentitzen naiz. Kantu horren garaian, berriz, halaxe nengoen: «desafiozko begiraden aurrean». Sasi askotatik igaro naiz, ezinbestean. Urte pare bat gehiago, eta hirurogei urte beteko ditut oholza gainean. Hori ez da egiten palio azpian ibilita. Honaino iritsi naiz, aurreko oztopo guztiak gaindituta.

Pandemia

«Pandemiaren bitarte honetan epe berri bat ireki dela iruditzen zait, espero ez zen bizitzeko modu bat etorri zaigu. Nik ez dakit hala izango den, baina sentitzen dut espero ez dugun aro ezberdin bat datorkigula eta, horrekin batera, halako sentipen, egitura edo kultura berri bat ere. Guzti honen barruan, nahiko aparte egon naiz diskoarekin [*Ospakizun gauean*]. Hau da, diskoa kanpoan dagoen zerbait da, bere gisa dabilena, eta beste gauza bat da zuk kantu horiekin ematen dituzun kontzertuak. Gertatzen dena da jada bi urte egon garela geldirik. Ez dut kontaktu handirik izan kanpoko munduarekin, oso barne munduan egon naiz. Orain hasi naiz kontzertu batzuk ematen, aspaldi jotzen ez nituen kantu zahar batzuk berreskuratu ditut... Pandemia garai honetan ikusi eta sentitu ditudan gauzen araberakoak».

(*Noticias de Navarra*, Miren Mindegia, 2021/02/19)

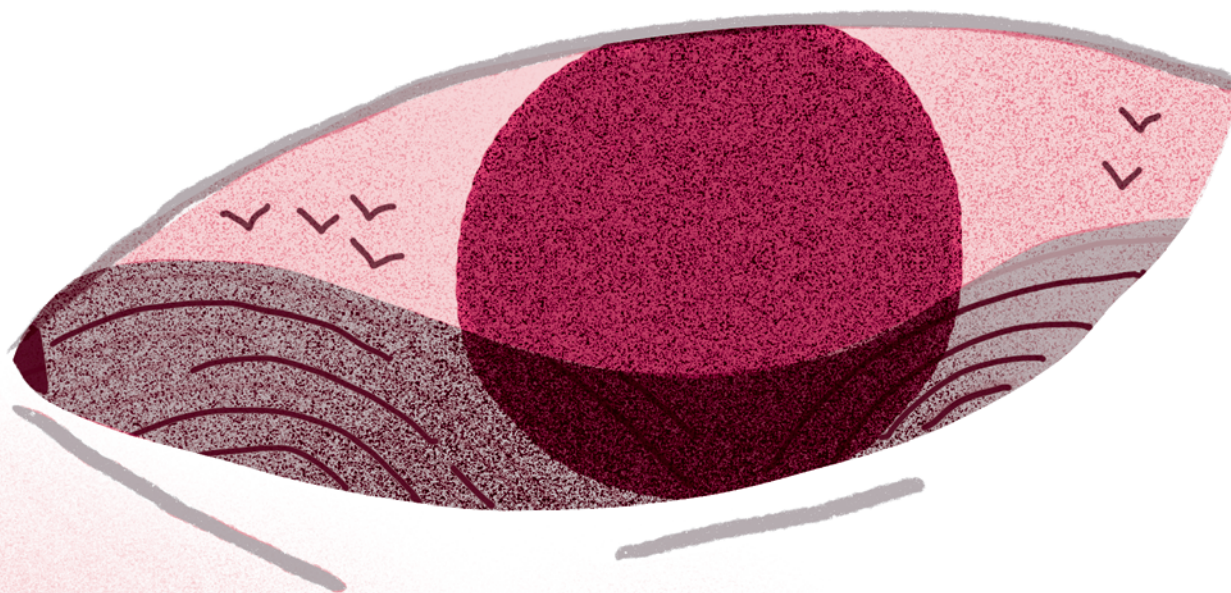
«Eta egia bada / ni maitatzeari / utzi diozula, etzaidazu esan, / arren eskatzen dizut, / ni maitatzeari utzi diozula / etzaidazu esan.»

■ Egun batean, liburu bat jaso nuen etxean, paper beltzean bildua. Jorge Bucayrena zen. Medikua, Argentinakoa. Ez nuen ezagutzen, baina jende askok ezagutzen duela ohartu naiz. Liburua zen *Cuentos para pensar* (Pentsatzeko ipuinak). Eta eskaintza ere bazekarren. «Nor da hau, ordea? Ni ezagutzen nau, baina nik bera ez». Interneten sartu, eta idazle zela jakin genuen. Hain zuzen, liburu horretako ipuinak kontatzen ari zela ageri zen Interneteko pantailan. Liburuan, berriz, poema bat zuen, ipuin batetik bestera. Kantuaren usaina hartu nion haietako bati. Euskarara itzuli nuen. Kantua izateko bidean zen poema hura. Urtarrila zen, eta euri asko egin zuen orduan. Oso gustura nengoen. Egun haietako batean, lotara joan eta amets bat egin nuen, oso amets bitxia, berezia, eta aldi berean oso gozoa. Amets hartan bazen kantu bat, nirea, ametsetan. Esnatzean, amets hartako kantuaren doinuarekin esnatu nintzen. Jaiki, gosaldu, gitarra hartu, eta doinua moldatu nuen. «Ba ote dut nik ezer doinu honentzat balio duenik?»,

pentsatu nuen. Hasi nintzen begira eta: «Honek ez, honek ez, honek ere ez...». Eta, orduantxe, Jorge Bucayren poematxoa, aurreko batean itzulia nuena. Hartu, eta goitik behera kantatu nuen ametsetan aditutako doinu harekin.

Arraioa!

■ Ez zen izan gertatu zaidan lehen aldia. *Itsoari begira* ere halaxe etorri zen. Ohean nintzela, ezin loak hartu, jira eta buelta ohean, doinu bat buruan. «Ze arraio!?!». Jaiki nintzen, karpeta bat ireki nuen, eta hantxe, Jon Maiaren bertsoak ageri zitzaizkidan gainean. Eta jotzen hasi nintzen. Deika neukan kantua! Utzi nuen, sartu nintzen ohera, eta lo! Horrelako bizipenak behin baino gehiagotan izan ditut. Beste noizbait ere gertatu izan zait beste kanturen batekin. Gero jakin nuen Paul McCartneyk *Yesterday* famatua ametsetan entzun zuela, eta esan ziola ekoizleari: «Hi, begira ezak kantu hau baden, edo orain arte inon izan den. Ametsetan entzun diat». Eta begiratu zuela ekoizle horrek, eta ez zela, berria zela doinu hura. *Yesterday!* Niri ere, ametsetan entzundako kantu hark zerbait bazuela iruditzen zitzaidan.

Isil isilik

Eta egia bada
ni maitatzeari
utzi diozula, etzaidazu esan,
arren eskatzen dizut,
ni maitatzeari utzi diozula
etzaidazu esan.
Gaur oraindik
behar dut
zure gezurretan
xalo xalo
itsasoratu...

Irripartsu eta lasai
lotaratuko naiz,
goizean goiz esnatuko naiz
eta berriro itsasoratuko naizela
agintzen dizut...
Bainan oraingoan,
isil isilikan
eta arrangurarik gabe,
nahita hondoratuko naiz
zure adio mugagabearen
sakonean.

